

فصلنامه علمی فقه و حقوق نوین

Print ISSN: ۲۷۱۷- ۱۴۶۹
Online ISSN: ۲۷۱۷ – ۱۴۷۷

ISC.SID.NOORMAGZ.MAGIRAN
GOOGLESCHOLAR.ENSANI
www.jaml.ir

سال ۱۴۰۴، سال ششم، شماره ۲۳،
صفحات ۲۰-۱

خوانش فقهی از امکان سنجی معاملات در بازار فارکس

دانشجو دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

احسان واحد

جویباری (نویسنده مسئول)

استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

دکتر علی اکبر جهانی

چکیده

محیط الکترونیکی اینترنت یکی از مدرن ترین وسیله انعقاد قراردادها و ایفای تعهدات ناشی از آن در عرصه معاملات تجاری محسوب می شود. با توجه به عصرنقل و انتقال دیتا و ماهیت اعتباری آن باعث ایجاد دهکده جهانی و متصل شدن احاد جوامع مختلف بر یک بستر خاص شده است. یکی از مسائل نوظهور و شایع، وجود بازار مالی فارکس است. این بازار به عنوان بزرگترین بازار مالی که متفاوت از بازارهای مشابه می باشد، اولاً مستلزم شناخت ماهیت و کارکرد آن و ثانیاً تبیین آن از بستر فقهی برای مکلفین می باشد تا به وسیله ی آن از چالش های رو به رو جلوگیری شود. با بررسی و تنقیح عقیده ی صاحب نظران، سوالاتی پیرامون اصل پذیرش و ورود به این نوع بازار و ویژگی معاملات آن اعم از غرری، ربوی، مختلل کننده نظام اقتصادی مطرح شده که سعی بر تامل و ایجاد نگرش جدیدی بر آن شده است. این پژوهش به عنوان یک فرضیه در نهایت به نفع رویکرد جواز قول معاملات در بازار فارکس استدلال می نماید.

معاملات الکترونیکی، جفت ارز، بازار فارکس، سواپ

واژگان کلیدی:

طبقه بندی JEL: فقه – حقوق – جزا و جرم شناسی – حقوق بین الملل – حقوق خصوصی

Jurisprudential reading of the feasibility of trading in the Forex market

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: ۲۷۱۷- ۱۴۶۹

Online ISSN: ۲۷۱۷ - ۱۴۷۷

Profile in ISC, SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

Year ۲۰۲۵, Sixth year, Issue

۲۳

Pages ۱-۲۰

Ehsan vahed Joibari
(Responsible author)

PhD student in Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

Dr. Ali Akbar Jahani

Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

Abstract

The electronic environment of the Internet is considered one of the most modern means of concluding contracts and fulfilling obligations arising from it in the field of commercial transactions. Considering the era of data transmission and transfer and its credit nature, it has created a global village and connected the units of different societies on a specific platform. One of the emerging and prevalent issues is the existence of the Forex financial market. This market, as the largest financial market that is different from similar markets, first requires understanding its nature and function, and secondly, explaining it from the jurisprudential context for those responsible, so that they can prevent the challenges they face. By examining and refining the opinions of experts, questions have been raised about the principle of accepting and entering this type of market and the characteristics of its transactions, including gharri, usury, and disrupting the economic system, which has attempted to reflect on and create a new attitude towards it. This research, as a hypothesis, ultimately argues in favor of the approach of permitting transactions in the Forex market.

Keywords: Electronic trading, currency pairs, forex market, swaps

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law

مقدمه

خود اصطلاحاً نوسان گیری می گویند.. شرکت در بازار فارکس صرفاً به قصد نوسان گیری نیست، بلکه هر یک از شرکت کنندگان با نقشی که ایفا می کنند، به حفظ انسجام این بازار کمک می کنند. مانند سایر بازارهای مالی، برای تحلیل تغییرات قیمت در جفت ارزها، از روش های تحلیل تکنیکال- با تمرکز بر داده ها و نمودارهای یک بازار، الگوها و روندهای قیمتی آن را شناسایی می کند - و بنیادی- تحلیل بنیادی فارکس یک روش تحلیلی است که در آن معامله گران با بررسی داده ها و شرایط اقتصادی حال حاضر کشور، روند حرکت قیمت ارز را در آینده پیش بینی می کنند- استفاده می شود که مستلزم بررسی شرایط اقتصادی و سیاسی مرتبط با هر یک از ارزها است. (نوری، ۱۳۹۸: ۷۸) در حال حاضر افراد از سراسر جهان بوسیله اینترنت و نرم افزارهای مرتبط با بازار فارکس اقدام به معامله و کسب درآمد نمایند.

درباره ریشه های اولیه بازار فارکس بدانید، باید خیلی به قبل تر از اینها برگردیم، شواهدی وجود دارد که تجارت فارکس یا شکل اولیه آن در بابل باستان، مصر و امپراتوری بیزانس رخ داده است. در قرن پانزدهم، خانواده مشهور مدیچی در فلورانس، بانک هایی را در سرزمین های خارجی افتتاح کردند که هدفشان تسهیل تجارت و تبادل ارز بود. اولین بازار واقعی فارکس هم حدود ۵۰۰ سال پیش در شهر آمستردام هلند تأسیس شد هر اونس طلا هم ۳۵ دلار قیمت گذاری شد. صندوق بین المللی پول هم وظیفه برطرف کردن ناترازی های موقتی در پرداخت ها را به عهده داشت. ولی در سال ۱۹۷۱ آمریکا به دلیل کم شدن ذخایر طلا و کسری بودجه ای که داشت، قابلیت تبدیل دلار به طلا را به شکل یک طرفه فسخ کرد و عملاً به نظام برتون وودز پایان داد و دلار را به ارز

انسان ها در طول تاریخ با پیشرفت دانش و علم، توانسته اند به کمک تفکر و خلاقیت خود، شیوه های زندگی خود را دگرگون سازند. این تغییرات به گونه ای بوده است که نوع روابط اجتماعی و سبک زندگی آنان تحت تأثیر قرار گرفته و هر دوره زمانی چالش ها و مسائل نوینی را به وجود آورده که سابقه ای در گذشته نداشته اند. یکی از مسائل نوینی که با تأسیس آن و ثابا با ورود به عرصه عمومی در سطح جهانی باعث شکل گیری سبک زندگی و شغلی خاص (trader) شد، بازارها و معاملات و تجارت جهانی از جمله بازار فارکس می باشند که در این بازار چالشی و بحث برانگیز موضوع جفت ارزها مدنظر ماست. بازار جفت ارز، که معمولاً به عنوان "فارکس" شناخته می شود در اصطلاح خارجی، (Foreign Exchange) بزرگترین بازار مالی در جهان است. بازار جفت ارزها، یا به اختصار "FX" یک بازار جهانی و بدون مرکزیت است یعنی هیچ مرکز فیزیکی در دنیا ندارد و در آن واحدهای پولی جهان دست به دست مبادله می شوند و نرخ تبدیل ارز هر ثانیه تغییر می کند. در این بازار، ارزها به طور جفتی خرید و فروش می شوند و با مشخص کردن ارزش نسبی آنها، تجارت میان کارگزاری های فعال در فارکس افزایش می یابد و امکان انجام معاملات با حجم های بسیار بالا را فراهم می آورد. به علت وجود مسائل حاکمیتی مرتبط با دو ارز، یک نهاد نظارتی مسئولیت تنظیم فعالیت ها را بر عهده دارد.

افراد رویکرد و اهداف متفاوتی نسبت به ورود به بازار دارند از جمله حضور مستمر و هدفمند در بازارها و یا حضور کوتاه مدت و جهت اخذ سودهای ناشی از صعود و نزول جفت ارزها که به شق اخیر یعنی حضور کوتاه مدت با حدود اربعه خاص

کمیسیون و عدم آگاهی کافی نسبت به بازار، شکایت‌های قضایی علیه آن‌ها تنظیم کردند. در نتیجه، مدیران بخش آسیایی این شرکت‌ها تصمیم به تعطیلی آنها گرفتند و افرادی که از کشورهای سنگاپور، چین و لبنان به ایران آمده بودند، به سایر دفاتر این شرکت در دیگر کشورها منتقل شدند. اما امروزه به دلیل ارتقاء سطح فناوری‌ها و همچنین افزایش سطح آگاهی مردم از بازارهای مالی و بدست آوردن درآمد دلاری باعث اقبال روزافزون به این بازارها گشته است پس در نتیجه بروکرها و صرافی‌هایی در داخل ایران (بطور محدود) و خارج از کشور اقدام به ارائه خدمات به فعالین ایرانی می‌کنند.

از آنجاکه این قبیل مسائل از امور نوین شمرده می‌شود با توجه به اهمیت مسائل شرعی در نظام جمهوری اسلامی و رشد تهدیدها و فرصت‌های فضای مجازی، به خصوص در ایران، ضروری است که دولت‌ها به تحلیل ماهیت بازار جفت ارز و حتی سایر بازارهای مالی مشابه بپردازند تا بتوانند قوانین و مقررات مناسبی را تدوین کنند. از دیدگاه اسلامی و در چارچوب اقتصادی جمهوری اسلامی، این سؤال اهمیت ویژه‌ای دارد که آیا تبادل این نوع ارزها از نظر شرعی مجاز است یا خیر؟ بدیهی است که با توجه به پیچیدگی و عدم شیوع آن در قشر مذهبی جامعه، نظرات و دیدگاه‌های گوناگونی در این زمینه از جانب فقهای معاصر و حقوق دانان صادر شد آن هم تاجایی که بعضی از مراجع در این زمینه اعلام نظر نکرده و مکلف را به مرجع اعلم رهنمون می‌سازند پس به منظور تحلیل فقهی جفت ارزها سعی شده است با روش اجتهادی ابعاد فقهی موضوع و حکم معامله با آنها تنقیح گردد.

بی‌پشتوانه تبدیل کرد. دو سال بعد، یعنی سال ۱۹۷۳ بازاری به‌وجود آمد که آن را به نام فارکس می‌شناسیم.

کشورهای قاره سبز با اعمال اصلاحات در نظام پیشین، اقدام به تشکیل یک نظام پولی مشترک کردند که به آن‌ها اجازه داد واحد پولی خاصی تحت عنوان یورو را به عنوان ارز ذخیره و تسویه در معاملات میان خود معرفی کنند. با تعیین کریدور نوسانات برای ارزهای ملی اعضای این اتحادیه و بهره‌گیری از ابزارهایی چون سواپ‌های ارزی و سیستم‌های اعتباری ملی، کشورهای مذکور موظف شدند نرخ برابری ارزها را در محدوده‌های توافق شده حفظ کنند. هدف اصلی این کشورها از این اقدامات، کاهش نفوذ دلار آمریکا بود. در سال ۱۹۷۸، سیستم پولی واحد اروپا (EMS) به منظور تحقق این هدف شکل گرفت و در سال ۱۹۹۱، در کنفرانس ماستریخت، یورو به عنوان ارز مشترک کشورهای اتحادیه اروپا برگزیده شد و نهایتاً در سال ۲۰۰۲ به‌طور رسمی به چرخه اقتصادی جهانی پیوست. در حال حاضر، کشورهای عضو می‌توانند بدون ارتباط نرخ برابری ارز خود با ارزش طلا، سیاست‌های ارزی متناسب با شرایط داخلی خود را انتخاب کنند. (برارپور، ۱۳۹۷: ۱۶)

در اوایل دهه هشتاد اولین شرکت‌های فعال در بازار فارکس در ایران شروع به کار کردند که نمایندگی‌های آن‌ها در خیابان خالد اسلامبولی قرار داشتند و تلاش می‌کردند تا مشتریان جدید جذب کنند. اما به خاطر ضررهایی که اکثریت معامله‌گران متحمل شدند، ادامه فعالیت آن‌ها ممنوع شد. در آغاز، تعداد این شرکت‌ها محدود و تمرکز آن‌ها در تهران بود، اما به تدریج دامنه فعالیت‌هایشان به سایر نقاط کشور گسترش یافت. برخی از مشتریانی که از طریق این شرکت‌ها در بازار فارکس سرمایه‌گذاری کرده بودند، به دلیل بالا بودن

۱- معاملات الکترونیکی و ماهیت فقهی شدن

با توجه به تغییرات عمده‌ای که فناوری اطلاعات در حوزه تجارت ایجاد کرده و ویژگی‌های سرعت و سهولت را به همراه دارد، دیگر نیازی به این نیست که تاجران برای مذاکرات و انتقال اطلاعات مربوط به فعالیت‌های تجاری و قراردادهایشان، منتظر بمانند. طرف مقابل به سادگی می‌تواند از طریق این سیستم‌ها پاسخ دهد یا پیشنهادات جدیدی مطرح کند. در صورتی که از این روش بین طرفین، توافقی حاصل شود، این نوع توافق به عنوان "عقد بین غائبین" شناخته می‌شود. امیری قائم مقامی، ۱۳۷۸: ج ۲ / ۲۳۸) بنابراین عقد غائبین عبارت است از عقدی که ایجاب و قبول آن بدون مکالمه و مذاکره از راه دور به وسیله نامه، تلگراف، قاصد و... انجام می‌شود. این عقود که طرفین عقد را به طور مشافهه واقع نمی‌سازند عقود مکاتبه نیز نام گرفته‌اند (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۵: ج ۴ / ۲۵۸۵)

قراردادهایی که به صورت آنلاین منعقد می‌شوند، به عنوان نوعی از قراردادهای بین غائبین شناخته می‌شوند. این به این دلیل است که نخست، چنین قراردادی به صورت حضوری انجام نمی‌شود و از طریق بسترهای الکترونیکی صورت می‌گیرد. دوم اینکه در این نوع از قراردادها، ممکن است فاصله زمانی بین پیشنهاد و پذیرش وجود داشته باشد و همچنین فاصله مکانی میان طرفین وجود داشته باشد. اگرچه قانون مدنی ایران در مورد این نوع قراردادها سکوت پیشه نموده، اما نمی‌توان به صحت آن‌ها شک نمود، زیرا عرف تجاری و معاملاتی جوامع بشری و نیز بنای عقلانی، این نوع قراردادها را قبول داشته و دلیلی برای ابطال آن‌ها در قوانین موجود وجود ندارد. همچنین در مورد ایجاب و قبول و ترتیب آن، فوریت به عنوان یک شرط ضروری مطرح نشده است. آنچه

در متون فقه‌های امامیه ذکر شده، به فوریت در امور عبادی مربوط می‌شود. (عاملی، ۱۳۹۸: ۲۳۴) و سرایت دادن استدلال توالی عبادات از باب روایات خاص به معاملات قیاس مع الفارق می‌باشد.

برای درک ماهیت معاملات الکترونیکی، ضروری است که ابتدا ویژگی‌ها و انطباق آن‌ها با قواعد فقهی را بررسی کنیم. این موضوع به ویژه در تحلیل قالب الکترونیکی معاملات راهگشا خواهد بود. سؤال اصلی این است که آیا معاملات الکترونیکی اساساً یک عقد به حساب می‌آیند یا ایقاع؟ در این زمینه می‌توان گفت که از دیدگاه عرفی، قراردادهای الکترونیکی فاقد ویژگی‌های مستقل نسبت به معاملات سنتی هستند. به عبارتی، قرارداد الکترونیکی مرتبط با خرید و فروش در حقیقت همان خرید و فروش است که به واسطه ابزارهای دیجیتال انجام شده است. علاوه بر این، با توجه به تعریف عقد و تأکید فقیهان بر آن به عنوان یک تعهد مستحکم، و توافق آن‌ها در این باره، به وضوح می‌توان گفت که اصطلاح "عقد" شامل قراردادهای الکترونیکی نیز می‌شود. وجود فاصله زمانی بین ایجاب و قبول و همچنین مسائلی که به شکل ظاهری عقد مربوط می‌شود، مانع از صدق عنوان عقد نخواهد شد و برخی از فقیهان نیز به این موضوع تأکید کرده‌اند بررسی دلایل لزوم وجود لفظ و همچنین دلایل عدم نیاز به لفظ در معاملات نشان می‌دهد که نه تنها در تعریف و مفهوم معامله، بلکه در تحقق آن نیز هیچ لفظی الزامی نیست، چه رسد به لفظ خاصی که برخی به آن اشاره کرده‌اند. بنابراین، هر روشی که برای ایجاد معامله و قرارداد استفاده شود، با توجه به داده‌های موجود در قراردادهای الکترونیکی که نشان‌دهنده قصد و به‌ویژه معامله خرید و فروش هستند، در صورت داشتن دیگر شرایط صحت، مانند قصد ایجاد قرارداد، معتبر است. با توجه

هم چنین احکام بیع صرف را درباره آن، جاری نمی‌دانند). پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰: ۶۸)

بنابراین، فرایند خرید و فروش ارز در بازار فیزیکی به این صورت است که اگر یک معامله‌گر پیش‌بینی کند که قیمت یک ارز افزایش خواهد یافت، آن را خریداری کرده و سپس به محض افزایش قیمت، آن را به فروش می‌رساند تا سودی به دست آورد. این فعالیت از منظر شرعی هیچ مانعی ندارد، زیرا تمامی شرایط لازم برای معامله را داراست و همچنین هیچ شرطی که مغایر با احکام شرع باشد در این فرآیند موجود نیست. از این رو، این نوع معامله از نظر شرعی مجاز است. اما در مورد بازار فارکس، برخی مشکلات فقهی و حقوقی مطرح شده است.

ماهیت حقوقی به مطالعه و تحلیل اصول و قواعد حقوقی مربوط می‌شود که در سیستم‌های حقوقی مختلف وجود دارد. در مورد معاملات صورت گرفته در این بازار، درصد آن هستیم که قالب این معاملات در کدام یک از عقود مرسومه جای می‌گیرد.

ساختار این بازار به گونه‌ای طراحی شده است که یک کارگزار به‌عنوان رابطی بین بازار و معامله‌کننده عمل می‌کند. او با استفاده از نرم‌افزار خاص خود، نرخ‌های ارز را به‌طور آنی نمایش می‌دهد و مسئولیت انتقال سفارش‌های معامله‌گر به بازار جهانی را بر عهده دارد. با توجه به ساختار بازار فارکس، به نظر می‌رسد که این معاملات بهتر است به‌عنوان عقد بیع تلقی شوند؛ زیرا:

نخست اینکه بخش عمده‌ای از معاملات ارزی به خرید و فروش فوری و نقدی ارز مربوط می‌شود. فرآیند این معاملات

به این نتایج، می‌توان به راحتی به این نتیجه رسید که قراردادهای الکترونیکی از نظر نیاز به لفظ، از لحاظ صحت و لزوم مشروطیتی ندارند و هیچ تردیدی در این زمینه وجود ندارد

۲- ماهیت و کارکرد بازار جفت ارزها

در این بخش هدف بیان ماهیت و کارکرد جفت ارزها همچین با ارائه واگرایی‌هایی این بازار و سایر بازارهای مالی در تبیین بهتر آن کوشش می‌گردد.

۱- ۲ ماهیت حقوقی بازار جفت ارزها

در حالی که اصل معاملات ارزی در دین اسلامی صحیح تلقی می‌شود و فقهای شیعه نیز به وضوح به مشروعیت این دسته از معاملات اشاره کرده‌اند، امام خمینی (ره) معتقدند که تمامی پول‌های کاغذی مانند دلار و ریال، از آنجا که دارای ارزش مالی هستند و مشخصات مکمل و موزون را ندارند، مبادله این نوع پول‌ها با یکدیگر به صورت بیشتر از اصل، شامل ربا نمی‌شود. (موسوی خمینی، ۱۴۲۴: ج ۲/ ۴۸۰) ایت الله فاضل لنکرانی، در بیان دیدگاهش درباره خرید و فروش پول می‌نویسد: گرچه خرید و فروش اسکناس از نظر موازین فقهی مانعی ندارد، فرقی بین کم و زیاد، و وجود و عدم مدت، و کوتاه و دراز بودن مدت نمی‌کند، زیرا که اسکناس از مکمل و موزون نیست و ربای معاوضی، تنها در مکمل و موزون جریان دارد، ولی بهتر آن است که از انجام آن اجتناب شود. (فاضل لنکرانی، ۱۳۷۵: ۲۶۴) نویسندگان کتاب پول در اقتصاد اسلامی، به مشهور فقهای شیعه نسبت می‌دهند که خرید و فروش پول‌های اعتباری را جایز می‌دانند و هیچ گونه تنگنایی در آن نمی‌بینند؛ خواه از یک جنس باشد و خواه از دو جنس،

معامله‌گران پوزیشن‌های خود را بیشتر از سه روز حفظ کنند، به دلیل مکانیزم سرمایه‌گذاری مجدد، پوزیشن‌هایشان دوباره فعال شده و زمان تحویل ارز به عقب می‌افتد. با توجه به این روند، به نظر می‌رسد که بهتر است بگوییم در این بخش از بازار فارکس، معامله‌گران، یا به عبارت دیگر مشتریان کارگزاری، در واقع به خرید و فروش نوسانات ارز مشغول هستند تا از تغییرات قیمتی به سود برسند.

دومین ایراد مطروحه بر بیع خواندن این نوع معاملات این است که در تحلیل معاملات ارزی که در آن یک ارز همزمان به عنوان مبیع و هم به عنوان ثمن شناخته می‌شود، نمی‌توان آن را در قالب ساختارهای مشخص شده در قرارداد بیع گنجانند. در بیع، دو مورد مشخص به عنوان مبیع و ثمن ایفای نقش می‌کنند، اما در معاملات ارزی که به صورت جفت ارز انجام می‌شود، تفکیک بین مبیع و ثمن وجود ندارد. به همین دلیل، علی‌رغم اینکه این معاملات به عنوان بیع ارز شناخته می‌شوند و تأثیراتی از بیع صرف دارند، به لحاظ قانونی نمی‌توان آنها را تحت عنوان بیع قرار داد و به قواعد مربوط به آن مطابقت نمی‌دهند. علاوه بر این، در بیع صرف، شرط قبض در همان جلسه معاملاتی الزامی است، در حالی که در معاملات ارزی تنها با بیان ایجاب و قبول، قرارداد منعقد می‌شود و نیازی به انتقال مالکیت فیزیکی نیست. از این رو، برای درک بهتر مصداق‌های حقوقی در حوزه معاملات فارکس، باید به سراغ سایر انواع قراردادها برویم.

در پاسخ به ایراد قبض و اقباض عوضین قبض و اقباض ثمن و مبیع به جز در موارد استثنایی، جزء ذات و از شرایط اساسی تحقق عقد بیع نیست. بلکه قبض و اقباض از آثار و نتایج عقد بیع است نه از ارکان و مقدمات آن

از طریق کارگزار یا معامله‌کننده و به صورت خرید و فروش جفت ارزها انجام می‌گیرد. هر جفت ارز در هر لحظه دو نرخ متفاوت دارد؛ یکی برای خرید ارز که به آن «ask» گفته می‌شود و دیگری نرخ فروش ارز که به آن «bid» اطلاق می‌گردد. اختلاف بین این دو نرخ، کارمزد کارگزار را مشخص می‌کند

دوم؛ معامله‌کننده در بازار درصدد دو انگیزه است: الف) فروش در نرخ بالا ب) خرید در نرخ پایین. این انگیزه در امتداد کسب سود بیشتر از بازار است. پس می‌توان گفت در معاملات فارکس، یک ارز به عنوان مبیع و ارز دیگر به عنوان ثمن معامله می‌شود از این رو قول بر بیع بودن ترجیح می‌یابد

اما بعضی از صاحب نظران با بیان استدلال‌هایی درصدد نفی این موضوع برآمدند. آن‌ها قائل اند قابلیت قبض و اقبال در انواع مختلف معاملات یکی از ارکان اساسی قراردادها به شمار می‌آید. اگر این فرایند انجام نشود، قرارداد به لحاظ قانونی دچار فساد می‌گردد. در بازار فارکس، معامله‌کننده سرمایه خود را به کارگزار تخصیص می‌دهد، اما به طور واقعی ارز مربوطه را دریافت نمی‌کند. همچنین، بر خلاف بازارهای آینده، جزئیات مربوط به تحویل مانند زمان، مکان و نحوه تسویه مشخص نشده است. از سوی دیگر، تاجر می‌تواند دارایی‌ای را که به طور مستقیم در اختیار ندارد به دیگران عرضه کند و در عوض ارزی را دریافت کند که خود نیز آن را ندارند. به طور کلی، نوع معاملاتی که در بازار فارکس صورت می‌گیرد در ابتدا دارای ایراد می‌باشد و با ادامه فعالیت‌ها به نوعی بیع کالی به کالی تبدیل می‌شود. باید در نظر داشت که فعالان در سطح خرد بازار فارکس همواره به این نکته آگاه‌اند که در این بازار امکان تحویل واقعی وجود ندارد. حتی اگر

صورت اطلاعات روی صفحه نمایش ارائه می‌شود و معامله‌گر با آگاهی کامل از جزئیات به انجام معامله با موضوع مشخص می‌پردازد.

۲-۲ کاربرد بازار جفت ارزها

جنگ جهانی اول و بحران اقتصادی بزرگ به نیاز کشورهای مختلف برای تهیه منابع مالی از طریق صدور اسکناس بیشتر منجر شد که به فروپاشی نظام ارزی پیشین انجامید. این افزایش عرضه پول کاغذی، مشکلاتی از قبیل تورم و ناپایداری سیاسی و اقتصادی را به بار آورد و ضرورت نظارت بر تبادل ارزها را میان دولت‌ها احساس کرد. پس از جنگ جهانی دوم، کشورهای آسیب‌دیده تلاش کردند تا با تثبیت نرخ ارزها در مقابل دلار آمریکا و بهبود روابط تجاری میان خود، به بازسازی اقتصادی بپردازند. با این حال، این وضعیت تا سال ۱۹۷۱ پایدار نماند، چرا که آمریکا با کسری موازنه تجاری مواجه شد. در نتیجه، توافق شد که ارزها به‌طور آزادانه نسبت به یکدیگر مبادله شوند و قیمت هر ارز بر اساس عرضه و تقاضای بازار تعیین گردد، نه بر اساس قوانین و سیاست‌های دولتی

در پی این تحولات، بانک‌ها که به‌طور طبیعی درگیر معاملات ارزی بودند، به فکر بهبود مدیریت منابع ارزی خود افتادند و جهت این هدف، یک شبکه تبادل بین بانکی تشکیل دادند. این شبکه به آنها این امکان را می‌داد که ارزیابی را که پیش‌بینی می‌کردند در آینده ارزش بیشتری خواهند داشت، خریداری کنند و ارزیابی را که احتمال کاهش ارزش آنها را می‌دادند، به فروش برسانند. به همین دلیل، تبادل ارزهای خارجی به عنوان یک جریان جدید در نظام مالی شکل گرفت که هر بانک بر اساس استراتژی خاص خود به انجام آن پرداخت. (RC Smith, I Walter, G DeLong, ۲۰۱۲: ۵)

همچنین پول‌های اعتباری مورد معامله که ثمن و مثن واقع می‌شوند، از نظر عرف و عقلاً متفاوت اند، به نحوی که باعث تفاوت در میزان مطلوبیت و مرغوبیت آنها نزد عرف و عقلاً می‌شود. پول‌های اعتباری از آن دو کشورند. از باب مثال، ریال ایرانی و ین ژاپنی با هم معامله شوند: ارکان بیع در این صورت بلا اشکال کامل است و ثمن و مثن هر دو مال هستند. چنین بیعی در بین عرف و عقلاً واقع می‌شود؛ چون ثمن و مثن به لحاظ مطلوبیت عرفاً با هم تفاوت دارند. بنابراین، عرفاً بیع صحیح است. از جهت شرعی نیز هیچ مانعی برای صحت آن وجود ندارد؛ چرا که ثمن و مثن هر دو مال معدود هستند و به مصداق «لا ربا الا فی ما یکال او یوزن» چنین معاملاتی نیز ربوی محسوب نمی‌شود. همچنین لازم نیست این معامله شرایط بیع صرف را داشته باشد، زیرا پول اعتباری موضوعاً با درهم و دینار فرق دارد. بنابراین، این بیع چه نقد و چه نسبه واقع شود، مورد امضای شارع است. (یوسفی، ۱۳۸۶: ۲۸)

به دلیل ویژگی‌های مجازی بازار فارکس، این بازار در مقایسه با قراردادهای مرسوم در دوران تشریح، تفاوت‌های دیگری نیز دارد. یکی از این تفاوت‌ها این است که ایجاب و قبول در این نوع معاملات الزاماً به صورت کلامی نیست و ممکن است با فاصله زمانی اتفاق بیفتد. همچنین، فرآیند خرید و فروش ارز معمولاً از طریق نرم‌افزارها انجام می‌شود. با این حال، برخی از این ویژگی‌ها از جنبه‌هایی قابل توجیه هستند. زمانی که یک معامله‌گر با کارگزار خود ارتباط برقرار کرده و حسابی به نام خود افتتاح می‌کند، این عمل نشان‌دهنده اراده طرفین و توافق بر شرایط معاملاتی است. در واقع، معامله‌گر با در نظر گرفتن تحلیل‌های اقتصادی و وضعیت بازار، منتظر فرصتی مناسب برای انجام معامله می‌باشد. زیرا موضوع معامله به

بازیگران اصلی شناخته می‌شوند: ۱. سازندگان بازار: این افراد به عنوان بازیگران اصلی و بزرگ در بازار عمل می‌کنند و با ارائه پیشنهادات خود به تنظیم قیمت‌ها کمک می‌کنند. این کارگزاران دارای میز معاملات هستند و به آن‌ها بازارسازان می‌گویند. بر اساس اعتبارشان نزد دولت‌های پشتیبان و میزان رگوله بودن، می‌توانند به دو دسته واقعی و غیرواقعی تقسیم شوند.

۲. شبکه‌های ارتباط الکترونیکی (ECN): این شبکه‌ها از بهترین قیمت‌ها و پیشنهادات ارائه شده توسط مؤسسات مختلف در بازار بین بانکی بهره می‌برند. کارگزاران تحت این شبکه‌ها به عنوان کارگزاران بدون میز معاملات شناخته می‌شوند و به دو نوع فعالیت می‌کنند: پردازش مستقیم کامل (STP) و شبکه ارتباطات الکترونیک با پردازش مستقیم کامل (STP+ECN) (برابرپور، ۱۸: ۱۳۸۸)

۳-۲ واگرای بازار جفت ارز با سایر بازارهای مالی مشابه

بازار جفت ارز و بازار سهام:

بازار سهام به عنوان نهادی شناخته می‌شود که در آن سهام و اوراق بهادار معامله می‌شوند. معمولاً این معاملات در بازارهای بورس انجام می‌گیرد، که محلی فیزیکی است که سرمایه‌گذاران در آن گرد هم می‌آیند. بازار اوراق بهادار یک نهاد مالی است که به جمع‌آوری و هدایت سرمایه‌های خرد و تأمین مالی مورد نیاز واحدهای تولیدی در راستای توسعه اقتصادی پرداخته و در واقع، خرید سهام از یک شرکت به معنای مشارکت فرد در کسب و کار آن شرکت می‌باشد. علاوه بر تفاوت‌های بنیادی میان بازار فارکس و بازار سهام، به برخی ویژگی‌های خاص این دو بازار نیز می‌توان اشاره کرد. به عنوان

می‌توان بطور کلی بازار جفت ارزها را به سه بخش تقسیم نمود. اول بازار بین بانکی: بازار بین بانکی فارکس زیرمجموعه ایست از بازار فارکس و محلی است که در آن ارزهای خارجی بین بانک‌ها و موسسات مالی بزرگ معامله می‌شود. از آنجا که حجم معاملات بازارسازان بازار بین بانکی زیاد است و بخش قابل توجهی از کل معاملات بازار فارکس توسط آنها انجام می‌شود، سایر قیمت‌گذاری‌های تجاری بر اساس نرخ ارز پایه ای که آنها ارائه می‌دهند انجام می‌شود. در واقع نرخ خرید و فروش (bid-ask price) بین بانکی، مبنایی برای نرخ ارز بازار است و با توجه به آن، برای سایر شرکت کنندگان بازار قیمت‌گذاری انجام می‌شود.

دوم بازار خرید و فروش مستقیم: در این بخش از بازار فارکس که به بازار خرد ارز شهرت دارد، افراد و نهادهای حقیقی و حقوقی که به طور واقعی به تبادل ارز نیاز دارند، می‌توانند از طریق بانک‌ها ارز مورد نظر خود را تأمین کنند.

سوم: بازار خرید و فروش غیر مستقیم: در این مرحله، سرمایه‌گذاران خرد، چه اشخاص حقیقی و چه نهادهای حقوقی، به طور غیرمستقیم از طریق کارگزاران خود با بازار بین بانکی سنتی ارتباط برقرار کرده و به انجام خرید و فروش می‌پردازند. لازم به ذکر است که در این سطح، امکان دستیابی به سود یا تحمل زیان‌های قابل توجه وجود دارد. همچنین، کارگزاران می‌توانند برای هر معامله، حق‌الزحمه خود را دریافت کنند؛ این معاملات می‌تواند شامل معاملات بدون استفاده از اهرم یا با بهره‌گیری از قابلیت اهرم باشد.

۳ بازار فارکس شامل نهادهای بین‌المللی مانند بانک‌ها است که با همکاری کارگزاران جهانی به تجارت و تبادل ارز می‌پردازند. در این بازار، دو نوع اصلی کارگزار به عنوان

جدیدتر از بازار فارکس بوده و به مراتب نوسانات بیشتری را تجربه می‌کند

لذا با توجه به مراتب بالا می‌توان در باب نقد مبانی و ادله قائلین به عدم جواز معاملات سخن گفت.

۳- نقد بر مبانی و ادله قائلین بر عدم جواز معاملات بازار جفت ارزها

با توجه به مباحث مربوط به ماهیت و ساختار بازار فارکس و همچنین انواع چالش‌هایی که در زمینه معاملات این بازار وجود دارد، افرادی که به عدم مشروعیت این بازار اعتقاد دارند، به تفسیر کلی و اصول بنیادین فقه اسلام در ارتباط با فارکس اشاره می‌کنند. آن‌ها با استناد به این اصول، معاملات انجام شده در این بازار را نافذ نمی‌دانند و به دلایل مختلفی بر بطلان آن تاکید دارند:

۱- ممنوعیت بانک مرکزی در باره فعالیت کارگزاران بانک‌های خارجی:

اطلاعیه ای که بانک مرکزی در سال ۱۳۸۲ و همچنین سازمان بورس و اوراق بهادار پیرامون ممنوعیت و عدم جواز بازار فارکس صادر نمودند بیان میدارند:

« بدینوسیله به اطلاع عموم هموطنان عزیز، به ویژه صاحبان پس‌اندازها و سرمایه‌ها و فعالان بازار پول و سرمایه می‌رساند فعالیت کلیه اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی که با معرفی خود به عنوان یکی از فعالان بازار ارز خارجی (Forex)، فرابورس بین‌الملل و بورس‌های خارجی هموطنان محترم را در اقصی نقاط کشور به سرمایه‌گذاری در این گونه فعالیت‌ها دعوت می‌کنند و مدعی سودآوری سرشار در این بازارها

مثال، بازار فارکس یک بازار ۲۴ ساعته به شمار می‌آید، در حالی که بازار سهام دارای ساعات کاری مشخص و محدودی است.

در بازار سهام مشتری می‌بایست تمام پول لازم برای انجام معامله مورد نظر خود را به صورت نقد پرداخت نماید اما در بازار فارکس برای انجام یک معامله از طریق کارگزار نیازی نیست تا مشتری تمام سرمایه لازم بر انجام معامله مورد نظر را در اختیار داشته باشد، بلکه براساس اعتباری که کارگزار در اختیار وی قرار می‌دهد تنها سهم کوچکی از حجم کلی معامله مورد نظر (معمولاً ۱ تا ۲ درصد) انجام می‌شود، البته به اعطاء اعتبار از سوی کارگزار اصطلاحاً **Leverage** نیز گفته می‌شود (پاک مرام، ۱۳۹۰: ۱۴۴)

بازار جفت ارز و رمز ارز «**Cryptocurrency**»:

بازار فارکس محل معامله ارزهای فیات است؛ ارزی که ناشران آنها بانک‌های مرکزی و نهادهای دولتی در کشورها هستند.

بازار فارکس همچنین به عنوان یکی از توسعه‌یافته‌ترین و نقدشونده‌ترین بازارهای مالی جهان شناخته می‌شود و مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر آن، پارامترهای اقتصادی و سیاسی است. در طرف دیگر، بازار ارزهای دیجیتال یا رمزارز، نوعی پول الکترونیکی رمزنگاری شده است. محل معامله ارزی است که سازندگان آنها نهادهایی غیردولتی و خصوصی هستند. این ارزها معمولاً ساختاری غیرمتمرکز دارند و بر بستر «بلاک چین» کار می‌کنند که این رمزناری‌ها دارای امنیت بسیار زیاد و غیرقابل نفوذ و کنترل هستند. این بازار

که در بسیاری از کشورهای دیگر این معاملات به صورت قانونی انجام می‌شود.

رایجاً جدای از اطلاعیه سازمان بورس، در اطلاعیه بانک مرکزی نیز صرفاً از ممنوعیت کارگزاری‌ها نام برده شده و به ممنوعیت معاملات فارکس برای عموم مردم ذکر نشده است. فعالیت‌های مرتبط با کارگزاران بازار فارکس در ایران با چالش‌ها و سوالات زیادی همراه بود. در ابتدای امر، این کارگزاران نمایندگان اصلی کارگزاران بین‌المللی بودند و درخواست‌های مشتریان ایرانی را به آن‌ها منتقل می‌کردند. اما پس از آن که ورود بازار فارکس به کشور با واکنش دولت مواجه شد، گروهی از افراد وارد عرصه شدند که فعالیت‌هایشان بیشتر شبیه مراکز حدس و گمان بود. این افراد تقاضاهای مشتریان را جمع‌آوری کرده و آن‌ها را مقابل یکدیگر قرار می‌دادند و حتی در برخی موارد خودشان به عنوان معامله‌گر در برابر مشتریان عمل می‌کردند.

بله در این فرض که قصد کارگزاران فی نفسه موجب ضرر به مردم بوده و معاملات واقعی صورت نمی‌گرفته می‌توان ممنوعیت بانک مرکزی را توجیه نمود اما این توجیه باعث عدم اعتبار و عدم مشروعیت بازار فارکس نمی‌گردد

۲-۳- وجود ابهام شرعی: بیان اشکالات به این شکل است که بازار فارکس به دلیل عدم هماهنگی با فرهنگ و باورهای مسلمانان و وجود ابهامات شرعی، نتوانسته است در اقتصاد اسلامی موقعیت قابل توجهی پیدا کند. در حالی که بازار بورس پس از رفع ابهامات فقهی و کسب اعتماد مسلمانان، به خوبی پذیرفته شده است، بازار فارکس هنوز به دلیل مشکلات فقهی موجود، برای بسیاری از مسلمانان محل تردید باقی

هستند غیرقانونی است و هیچ‌گونه مجوزی از بانک مرکزی و سازمان بورس و اوراق بهادار دریافت ننموده‌اند.»

نقد:

نخست آنکه، سازمان بورس و بانک مرکزی صلاحیت لازم برای تصویب چنین مصوبه‌ای را ندارند. ممنوعیت تجارت در بازار فارکس از موضوعات قانونی است که تنها از طریق تصویب مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان یا مجمع تشخیص مصلحت نظام می‌تواند به قانون تبدیل شود. بنابراین، این دو نهاد، به عنوان قانون‌گذار عمل نمی‌کنند و تنها مجاز به صدور بخشنامه‌ها یا دستورالعمل‌هایی در محدوده وظایف خود هستند.

ثانیاً، بانک مرکزی اجازه صادر کردن بخشنامه یا دستورالعمل‌هایی در زمینه امور مرتبط با بازار ندارد. به بیان دیگر، با وجود اینکه معاملات در بازار فارکس به حوزه ارز و پول وابسته‌اند، دامنه اختیارات بانک مرکزی تنها در امور بانکی و موارد مرتبط با آن محدود می‌شود. نظارت و مدیریت بر بازار و جزئیات مربوط به آن از وظایف بانک مرکزی محسوب نمی‌شود. این موضوع به همین شکل درباره سازمان بورس نیز صادق است (خاتمی سبزواری، ۱۴۰۲: ۷۴)

ثالثاً اینکه، حتی در صورت تصویب قانونی این ممنوعیت، بازار فارکس فقط در ایران ممنوع خواهد بود. هدف ما در اینجا شناسایی حکم شرعی کلی این معاملات است، نه تنها حکم مرتبط با فارکس در ایران. بنابراین، اگر اصل مشروعیت این نوع معاملات ثابت شود، مسلمانان در سایر کشورها، حتی اگر ایرانی باشند، می‌توانند به انجام این معاملات بپردازند، به ویژه

دارد که در شرع ذکری از آنها نشده است برخی از مفسرین به خاطر وضوح معنای اکل از شرح و تفسیر این واژه خودداری نموده و به همان معنای عرفی در درک این لغت اکتفا کردند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰: ج ۲/ ۳۵۵)

در این بازار، پول جدیدی به وجود نمی‌آید و بنابراین مجموع سرمایه‌ای که معامله‌گران در اختیار دارند، نسبت به یکدیگر ثابت است. با این حال، به دلیل کارمزدهایی که واسطه‌ها و کارگزاران دریافت می‌کنند، این مجموع در واقع به شکلی منفی تغییر می‌کند. در واقع، فقط با اتکا به سرمایه دیگران می‌توان در این فضا به سود رسید، که این تفاوت عمده‌ای با بازار سهام است، جایی که امکان دارد همگی از افزایش ارزش یک سهم بهره‌مند شوند. (معلمی، ۱۳۹۷: ۶۵)

نقد:

دلیل اصلی راه‌اندازی این بازار، تسهیل تبدیل ارزها است که به شرکت‌های چندملیتی کمک می‌کند تا بتوانند به راحتی معاملات ارزی انجام دهند و به پرداخت حقوق، هزینه کالاها و خدماتی که از شرکت‌های بین‌المللی دریافت می‌کنند، بپردازند. همچنین، حتی اگر فرض کنیم که عده‌ای تنها به منظور دستیابی به سود در این بازار فعالیت می‌کنند و جمع بازی نیز صفر تصور شود، این به معنای حرام بودن این فعالیت نیست. افراد با استفاده از مهارت‌های خود می‌توانند در چنین وضعیتی سودی کسب کنند، زیرا بازی‌هایی که جمع آن صفر است، مانند پرتاب سکه نیستند که به عنوان قمار شناخته شوند

در بازار ارز، مشابه سایر بازارهای مالی، نوسانات قیمت و ارزش کالاها، سهام یا جفت ارزها به طور طبیعی و خارج از کنترل

مانده و نظرات مثبتی از سوی برخی فقهای معتبر در مورد آن وجود ندارد.

نقد:

استدلال‌های این بخش از مقاله از اعتبار چندانی برخوردار نیستند. زیرا نخست، اشکالاتی که بیان شده‌اند، به صورتی مستقل مطرح نشده‌اند و دلایل اصلی پرهیز متشرعین از این بازار به مسائل دیگری مانند اکل مال به باطل و معاملات صوری مربوط می‌شود که در ادامه به طور دقیق بررسی و تبیین خواهند شد. دوم، حتی اگر بخواهیم این اشکالات را بپذیریم، باید به منابعی که ماهیت بازار فارکس را توضیح می‌دهند مراجعه کنیم و پس از درک موضوع و شفاف‌سازی ابهامات، حکم شرعی آن را مثل بورس، بیمه و دیگر موارد مشابه، بیان کنیم؛ از این رو نمی‌توان به صرف وجود ابهام، اعتبار کلی بازار را زیر سوال برد.

۱-۲-۳-قاعده «اکل مال به باطل»: این قاعده از اصول کلی و عام حقوقی است که به عنوان منبعی برای تعهدات در بسیاری از کشورها شناخته شده است. هدف اصلی این قاعده جلوگیری از تصرفات غیرموجه یا به ضرر دیگران است. هرچند این قاعده به وضوح در قوانین مبتنی بر فقه امامیه ذکر نشده است، ولی متأثر از آیه ۱۸۸ سوره بقره است. در این آیه و برخی دیگر از آیات قرآن، به طور خاص به مصادیق تصرفات مالی غیرقانونی و دارا شدن بدون دلیل اشاره شده است، از جمله خوردن مال یتیم و کسب درآمد از طریق ربا. شناسایی مصادیق ناحق و باطل بودن هم اگرچه دارای اختلافات نظر عدیده‌ای در شرعی بودن (مامقانی، ۱۳۱۶ق: ج ۳/ ۵۰۲) یا عرفی بودن (انصاری، ۱۳۱۵ق: ج ۳/ ۵۶) است اما نظر مشهور بر عرفی بودن آن می‌باشد امروزه که مسائل جدید و مستحدثه‌ای وجود

اگر غرر در معنای خطر بکار برده شود باید گفت به بیان دیگر بیعی است که همراه با خطری محتمل الحصول می باشد و لذا بیع با وجود چنین خطری تمام نبوده و ناقص است. در بازار فارکس، نمی توان از وجود خطرات و ریسک های قابل انتظار و غیر قابل انتظار در هر نوع تجارت اجتناب کرد. با این حال، به دلیل نوسانات بالای این بازار، ریسک معاملات ارزی به طور قابل توجهی افزایش می یابد. به همین دلیل، پیش بینی ها اغلب ممکن است به واقعیت نپیوندند و بازار خلاف انتظارات معامله گر حرکت کند مانند تردرهای فارکس از ارز یک کشور برای خرید ارز کشور دیگر استفاده می کنند. تغییر در ارزش نسبی دو ارز در هنگام معامله، می تواند بر سود (یا ضرر) شما تاثیر بگذارد همچنین ریسکی است که به واسطه سیاست ها، رویدادها، حوادث طبیعی و... در یک کشور خاص اتفاق می افتد و معاملات را تحت تاثیر قرار می دهد و بی ثباتی در یک کشور می تواند بر پول آن کشور تاثیر بگذارد و یا دلایل دیگر که از جمله عوامل افزایش ریسک در بازار فارکس می باشند

و اگر غرر به معنای نیرنگ و فریب باشد یعنی بیعی که ظاهرش مشتری را می فریبد و دارای باطنی مجهول است. عده ای معتقدند که افراد مبتدی ای که وارد بازار می شوند و اطلاعات بالایی ندارند، متوسل به بعضی از افراد می شوند که ظاهرا با نشان دادن سودای کلان و غیر واقعی، سعی در فریب افراد مبتدی دارند و قصد فروش دوره ها و کلاس های خود دارند. پس؛ افراد مبتدی سرمایه خود را از این طریق از دست می دهند. همچنین بعضی از کارگزاری هایی وجود دارند که در وصل نمودن معامله گران خرد به بازار فارکس دست به فریب میزنند و با ارائه یک صفحه معاملاتی تقلبی شروع به

معامله گران خرد به وقوع می پیوندد. این نوسانات می تواند ناشی از عوامل اقتصادی واقعی مانند رشد یا رکود اقتصادی، نرخ بهره فدرال رزرو، تغییرات در تقاضای نفت و ... باشد. همچنین، این نوسانات ممکن است متأثر از عوامل سیاسی مانند جنگ یا صلح و تنش های سیاسی، یا از رفتارهای بانک های بزرگ به وجود آید. در این موارد، معامله گران خرد در تعیین جهت نوسانات و تأثیر آن بر منافع خود نقشی ندارند علاوه بر این، باید اشاره کرد که وجود سود و زیان در بازارهای مالی، از جمله بازار سهام، بیمه و اوراق مشتقه، جزئی جدایی ناپذیر است. در این بستر، مفهوم ریسک و بازده دارای اهمیت ویژه ای است و دلیل اصلی مجاز بودن ورود به این بازارها در مقابل نگرانی ها درباره اکل مال به باطل یا سایر دلایل منع شرعی به شمار می آید. به بیان دیگر، اگر ریسک اقتصادی از نظر شرعی مورد پذیرش باشد، بنابراین می توان با همین رویکرد به فعالیت در بازارهای سهام، بیمه و فارکس نیز اعتبار بخشید. به علاوه، اگر شرایط لازم برای ورود به یک کسب و کار فراهم شود، احتمال متضرر شدن به طور قابل توجهی کاهش می یابد. (بهادری، ۱۴۰۱: ۱۹۸)

۲-۲-۳ غرری بودن معاملات

اهل لغت غرر را به معنای خطر، نیرنگ و جهالت آوردند. در معنای اول یعنی شخص جان و مالش را در معرض نابودی قرار دهند و در معنی دوم غرر، آن چیزی است که دارای ظاهری پسندیده و باطنی ناپسند است (ابن منظور، ۱۴۰۸ق) براعتبار قاعده به حدیث نبوی که در آغاز ذکر شد و نیز به اجماع و سیره عقلاء و مسلمانان استناد شده است

سرقت ارزشهای معتلق به معامله گر می کند و با ظاهرسازی معاملات دروغین حساب معاملاتی ازدست معامله گر می رود.

نقد:

اگر غرر را به معنای خطر در نظر بگیریم، می توان به این نتیجه رسید که حدیث مربوط به منع معاملات پرمخاطره، در این زمینه حائز اهمیت است. به عبارت دیگر، اگر یکی از عوضها یا هر دو به نحوی باشد که معامله یا پرداخت عوض در برابر کالا، پرسش برانگیز و مستعد خطر باشد، یا اگر احتمال زیان در معامله به حدی باشد که طرفین نتوانند پیشاپیش آن را شناسایی کنند و از ضرر جلوگیری نمایند، آن معامله واجد غرر خواهد بود و بنابراین باطل تلقی می شود.

در زمینه بازار فارکس، باید توجه داشت که گرچه در هر نوع تجارتي، سطحی از ریسک و خطرات پیش بینی شده و پیش بینی نشده وجود دارد، لیکن به دلیل نوسانات شدید این بازار، ریسک معاملات ارزی به طور خاص بسیار بالاست. گاهی ممکن است پیش بینی های معامله گر را بازار به کلی زیر سؤال ببرد. به طوری که معامله گر پس از ورود به یک موقعیت، تنها چند دقیقه بعد متوجه اشتباه بودن تصمیم خود شده و بخواهد آن را ببندد؛ اما در همین مدت کوتاه ممکن است با ضرر سنگینی مواجه شود یا برعکس، سود قابل توجهی کسب کند. هم چنین، این احتمال وجود دارد که کارگزار معامله گر در بازار فارکس دچار مشکلات مالی یا ورشکستگی شود، که این امر می تواند به شکست معامله گر منجر گردد.

اگر به معنای دوم کلمه "غرر" به عنوان فریب و کلاهبرداری توجه کنیم، می توان گفت که احتمال وجود کلاهبرداری در

هر نوع بازار مالی یا غیرمالی می تواند در مبانی، شرایط یا متن آن بازار وجود داشته باشد.

نقد:

اولا این گونه نیست که مخاطرات در این بازار بیشتر از بازارهای دیگر باشد بلکه بازار بورس یا مشتقات مالی دیگر هم دارای این مخاطرات هستند و این باعث عدم مشروعیت آن ها نمی گردد و ثانيا شخصی که وارد بازار فارکس می گردد مانند کسانی که در بازارهای مالی دیگر وارد می شود مخاطرات آن را هم پذیرفته است این احتمال کلاهبرداری به تنهایی نمی تواند دلیلی بر غیرقانونی بودن یک بازار یا گروهی از معاملات باشد. همچنین، مسئله کلاهبرداری به اصل مشروعیت بازار فارکس آسیب نمی زند، بلکه بیشتر به شرایط و مبانی آن مربوط می شود. بنابراین، افرادی که می خواهند به این بازار وارد شوند، باید علاوه بر رعایت اصول شرعی، با آگاهی از شرایط و الزامات عمومی این بازار، از وقوع مشکلات مالی و کلاهبرداری های احتمالی جلوگیری کنند. بله در بحث مقدمات و الزامات باید این نکته را توجه نمود که عنصر فریب و کلاهبرداری در آن امکان دارد اما باید به افراد و کارگزاری مطمئن رجوع نمود. در استفتاء انجام شده از ایت الله خامنه ای آمده «.....اکثر مدعیان کارگزاری از این دسته اند، صرفا یک صفحه مجازی در فضای اینترنت تشکیل داده اند و حضور واقعی در بازار ارز ندارند، این گروه پول مشتریان را دریافت و برای اهداف و برنامه های خود استفاده می کنند و فقط یک صفحه اینترنتی برای مشتری اختصاص می دهند که مشتری در آن مشغول معاملات به ظاهر ارزی می شود، بنابراین معاملات انجام شده غیر واقعی و باطل است و بنابر احتیاط موجب ملکیت درآمد حاصله نمی شود.....»

۳-۲-۳ ربوی بودن

که یا مبلغ بیشتری به حساب واریز کنید، یا قسمتی از دارایی خود را بفروشید و یا حتی ممکن است مجبور به بستن کامل موقعیت خود شوید... در بحث اهرم معاملاتی، پیش از ورود به مباحث مربوط به حلال یا حرام بودن قرض، ضروری است که ابتدا مفهوم دقیق موضوع را درک کنیم و سپس در پی رد یا تایید مشروعیت آن باشیم. اهرمی که کارگزاران ارائه می‌کنند، به معامله‌گران این امکان را می‌دهد که قدرت سرمایه‌گذاری خود را افزایش دهند، که انگیزه‌ای برای کارگزار برای دریافت حق کارگزاری بیشتر است. مثلاً حق کارگزاری در یک خرید ۱۰۰ میلیون تومانی به مراتب بیشتر از خرید یک میلیون تومانی خواهد بود و کارگزار درآمد دیگری از این معاملات ندارد. همچنین به خاطر کاهش ریسک از دست دادن این سرمایه واقعی (و نه مجازی)، کارگزار از طریق تسویه‌های لحظه‌ای حق خود را از مابه‌التفاوت‌های قیمتی احصا می‌کند، به‌ویژه در مواردی که معامله‌گر دچار زیان شود. این رویه مشابه به آنچه در بازارهای آتی کالا یا سکه در بورس کالای ایران رخ می‌دهد است و در آن فضا، نگرانی در مورد حلیت یا حرمت وجود ندارد.

از منظر بررسی قرض ربوی و نوع اعتبار موجود در اهرم معاملاتی، می‌توان گفت که این اعتبار به عنوان یک قرض شرعی قلمداد نمی‌شود. تعریف قرض معمولاً به واگذاری مالکیت مالی به فردی دیگر به شرطی تعلق دارد که گیرنده، متعهد به بازگرداندن همان مال یا معادل آن باشد. در این راستا، ارتباط بین قرض‌دهنده و مال به‌طور کامل قطع می‌شود. اما در سیستم اهرمی بازار فارکس، این ارتباط فعال باقی می‌ماند و هر زمان که اعتباردهنده بخواهد می‌تواند رابطه را قطع کند. یک معامله‌گر در فارکس می‌تواند در هر زمان به صورت رایگان از اعتبار اهرمی استفاده کند یا از آن صرف نظر

در اسلام، یکی از مواردی که معامله در آن ممنوع است، معاملات ربوی به شمار می‌آید. در بازار فارکس، کارگزاران با ارائه ضریب اعتباری به معامله‌گران، قدرت خرید آن‌ها را افزایش می‌دهند و همین موضوع را یکی از مزیت‌های این بازار می‌دانند. این در حالی است که در بازار بورس، چنین اهرم‌هایی در نظر گرفته نمی‌شود. به عنوان مثال، اگر سرمایه اولیه یک معامله‌گر هزار دلار باشد، کارگزاران فارکس معمولاً اهرم‌هایی به نسبت‌های ۱:۱۰۰ یا ۱:۲۰۰ ارائه می‌کنند. فرض کنید که کارگزار به این فرد ضریب ۱:۱۰۰ تخصیص دهد. در این صورت، او قادر خواهد بود تا ۱۰۰ هزار دلار در معاملات ارزهای مختلف خرید و فروش کند. معامله‌گر ملزم نیست از این سرمایه مجازی به طور کامل استفاده کند و می‌تواند به دلخواه خود از هر مقدار آن بهره‌برداری کند. در واقع، کارگزار مبلغی را به معامله‌گر قرض می‌دهد تا امکان انجام معامله فراهم شود و سپس، در ازای این وام، مقداری از سود حاصله را از او دریافت می‌کند.

نقد ربا می‌تواند در زمینه سرمایه‌گذاری نیز مطرح شود؛ برای نمونه، برخی بروکرهای فارکس در توافقات خود با سرمایه‌گذاران شرط می‌گذارند که در زمان‌هایی که هیچ معاملاتی در حال انجام نیست، این سرمایه را به بانک یا مؤسسه‌ای قرض دهند و از این طریق بهره کسب کنند.

نقد‌های متعددی که در مورد اهرم معاملاتی وجود دارد، عمدتاً به عدم دقت در استفاده از اصطلاحات اقتصادی مرتبط است. در حساب‌های مارجین، اهرم (وام) با استفاده از سپرده اولیه شما پشتیبانی می‌شود. در صورتی که ارزش معامله به طور قابل توجهی کاهش یابد، کارگزار از شما درخواست می‌کند

نفی سبیل است است این قاعده زمانی به کار می‌رود که پی‌آمد یک حکم شرعی موجب اختلال در یکی از نظام‌های کلی زندگی انسانی شود. این قاعده می‌تواند با محدودیت در موضوع، حکم را نفی کند، اما لازم است که فرد تسلط کافی بر اصول شریعت داشته باشد و نفی حکم تنها به میزان ضروری و به مدت معین می‌تواند انجام شود. در مورد صحت احکام ناشی از این قاعده، جای تامل وجود دارد. (خورسندیان، ۱۳۹۵: ۹۹)

قاعده نفی اختلال نظام استوار بر مستندات معتبر فقهی از قبیل روایات و حکم عقل می‌باشد؛ چرا که حفظ نظام اجتماعی ضرورت حتمی دارد و هرگونه اختلال در آن، موجب فساد جدی خواهد شد. همچنین، اصول عقلایی در تمامی نظام‌های بشری بر این نکته تأکید دارند. شارع مقدس نه تنها این اصول را رد نکرده، بلکه به تأیید آن نیز پرداخته است. از این رو، شارع در فرایند قانونگذاری و همچنین در قوانین مصوب، به حفظ نظم امور مردم اهمیت ویژه‌ای داده است. همچنین مطابق با قاعده نفی سبیل که مستفاد از آیه ۱۴۱ سوره نساء می‌باشد بدان معناست شارع مقدس در عالم تشریح و در مقام قانون‌گذاری هیچ‌گونه حکمی - در باب عبادات، معاملات و سیاسات - که مایه برتری و سلطه کافران بر مؤمنان و مسلمانان شود، تشریح نکرده است. از این رو هر گونه معامله، پیمان و قراردادی که سبب استیلای کافران بر مسلمانان شود، براساس این قاعده، نفی شده است. (بجنوردی، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۲۲۵)

پس از آنجا که اولاً قاعده نفی اختلال در نظام می‌تواند دلیلی قاطع برای اثبات این ادعا باشد که خسارات ناشی از بازار فارکس به جامعه نیز گسترش می‌یابد. همانطور که ذکر شد،

کند و این بدان معناست که در این فرآیند هیچ بهره‌ای منتقل نمی‌شود. این موارد نشان از تفاوت‌های اساسی میان اعتبار اهرمی و قرض شرعی یا ربوی دارد. در واقع، اعتبار اهرم نه تنها مصداق قرض شرعی نیست که می‌تواند به بازستاندن کارگزار منجر شود، بلکه به معنای قرض ربوی هم نیست، چراکه در این صورت مساله اخذ بهره مطرح می‌شود. در حقیقت، اعتبار اهرمی به‌عنوان ابزاری کنترل‌شده برای افزایش قابلیت معامله‌گر در انجام معاملات بزرگ‌تر است و به انگیزه منطقی کارگزار برای دریافت حق کارگزاری بیشتر صادر می‌شود. این اعطای اعتبار را می‌توان به شکل قرارداد یا ایفاعاتی مانند جعاله توجیه کرد. (بهادری، ۱۴۰۱: ۲۰۶)

ممکن است فتوای مقام معظم رهبری که به‌صورت شرطی بیان شده و تأکید دارد که اگر اعتباردهی کارگزاران به عنوان قرض محسوب شود، این بازار مشکل دارد، بر این نکته دلالت کند که در نظر ایشان، اعتبار به معنای قرض به‌طور واضح محسوب نمی‌گردد. اگر فرض کنیم این اعتبار به شکل قرض باشد و احتمال ربا وجود داشته باشد، معامله‌گر می‌تواند به سادگی از استفاده از آن پرهیز کند و در این صورت، شائبه ربا برطرف می‌شود. به‌ویژه برخی از افراد به دلیل ریسک بالای اهرم معاملاتی، ترجیح می‌دهند که از آن استفاده نکنند. در نهایت، اشکال ربا به اصل مشروعیت بازار فارکس مربوط نمی‌شود، بلکه به تبعات و شرایط آن مربوط است.

۳-۳- قاعده نفی اختلال در نظام و نفی سبیل:

از جمله اشکالاتی که مخالفان در رد و عدم تأیید بازار فارکس مطرح می‌نمایند قاعده نفی اختلال در نظام و همچنین

کافی و همچنین عدم مدیریت ریسک و سرمایه است؛ فاکتوری که در بازار و مشاغل آزاد هم مورد توجه است پس از آنجا که بازارهای مالی خصوصاً فارکس در ماهیتش صرفاً ضرر نبوده نمیتوان ضرر افراد را اختلال در نظام از جهت طبیعت این بازار تشخیص داد حتی اگر که تعداد معامله‌گران در بازار فارکس در حد ایجاد اختلال در اندازه‌ی نظام اقتصادی بدانیم پس باید حکم به جلوگیری از بازار بورس ایران (که در سال ۹۹ با دخالت دولت موجب ضرر میلیون‌ها نفر شد) داد درحالی که می‌دانیم بازار بورس این خصوصیت را دارا نیست. ثانیاً نکته‌ای که باید به آن اشاره کرد این است که این دلیل خاص بیشتر به وضعیت مسلمانان اشاره دارد که در ایران زندگی می‌کنند و تحت تحریم‌ها قرار دارند. این استدلال به هیچ عنوان نمی‌تواند برای مسلمانان کشورهای دیگر که در شرایط عادی اقتصادی به سر می‌برند و به راحتی می‌توانند مبادلات ارزی انجام دهند، اعتبار داشته باشد. بنابراین، نمی‌توان به دلیل مذکور، مشروعیت کل بازار را زیر سؤال برد. در حقیقت، این استدلال بیشتر به مسائل حاشیه‌ای این بازار مربوط می‌شود تا خود اصل صحت معاملات در بازار فارکس.

به‌طور کلی، به خاطر تحریم‌های بین‌المللی، برخی از کارگزاری‌ها به کلی از ایجاد حساب برای کاربران ایرانی خودداری می‌کنند، که این موضوع نشان‌دهنده کنترل آن‌ها بر دارایی‌های اهالی ایران است. در موارد خاصی که امکان ایجاد حساب برای ایرانیان فراهم می‌شود، معمولاً این حساب‌ها از طریق کارگزاری‌های داخلی مدیریت می‌شوند و کاربران قادرند در هر زمانی معادل ریالی دارایی‌های خود را برداشت کنند. به عبارت دیگر، این شیوه کار به فرایند مبادلات در صرافی‌ها شباهت دارد، جایی که ارز یا ریال از افراد داخل

ورود به این نوع معاملات می‌تواند اثرات منفی بر افراد و جامعه داشته باشد، و این آثار تنها محدود به معامله‌گران نیست. به واقع، معامله‌گر به عنوان یک جزء از جامعه وجود دارد و روابط دوجانبه‌ای با آن برقرار می‌کند، به این معنا که هم تحت تأثیر محیط قرار می‌گیرد و هم بر آن تأثیر می‌گذارد. چه این معاملات به صورت عمدی باشد و چه ناخواسته، ادعای استقلال و عدم ارتباط معامله‌گر با جامعه از اعتبار ساقط است. مشخص است که مشغول شدن به فعالیت‌هایی مثل معاملات فارکس نه تنها موجب کاهش موجودی‌های مالی و عدم سرمایه‌گذاری در حوزه‌های اقتصادی کشور می‌شود، بلکه زمان زیادی از معامله‌گر را صرف جستجوی اطلاعات مربوط به نوسانات و تبادل نرخ ارز می‌کند. به همین دلیل، استناد به قاعده مصلحت نظام، مشابه قاعده لا ضرر، این پیامدهای نامطلوب را کنار می‌زند. (نوری، ۱۳۹۸: ۹۲)

ثانیا امروزه، تعدادی از کشورها و نهادهای قدرتمند بر دیگر کشورها تسلط سیاسی یا اقتصادی پیدا کرده‌اند. در شرایط تحریم که ما با آن مواجه هستیم، این احتمال وجود دارد که کشورهای دیگر به تعهدات خود پایبند نمانند. بنابراین، افرادی که در بازار فارکس فعالیت می‌کنند و به خرید و فروش ارز می‌پردازند، فقط یک معامله اقتصادی انجام نمی‌دهند؛ بلکه این کار به نوعی موجب گسترش نفوذ آن‌ها بر منابع مالی خود می‌شود.

نقد:

اولا باید خاطر نشان نمود که نفس تمام بازارهای مالی، دارای سود و زیان است. از آنجا که عده‌ای از اشخاص با ورود به این بازار با زیان مواجه شدند دلیل بر سببیت تامه اختلال در نظام نیست. مهم‌ترین دلیل زیان افراد در این بازار عدم اطلاعات

غیراسلامی، خطر منحصرآ متوجه وام‌دهنده است. در نگاه اسلام این کار استثماری تلقی می‌شود و حرام است

نتیجه گیری

زمان و مکان مولفه های مهمی در زندگی اجتماعی می باشند هدف، تطبیق ابدی با احکام اسلامی نیست بلکه هدف، تطابق ابدی با چارچوب یابی مبانی اسلامیت است. مسائلی که با آن روبرو هستیم، از جمله امور مستحدثه ای است که الزاما احکام مخصوصی نسبت به آن وارد نشده بلکه باید آن را در چارچوب قواعد اسلامی سنجید.

در پاسخ به پرسش دفتر آیت الله مکارم شیرازی راه کشف سیره عقلا را رجوع به موازین متعارف در میان مردم دانسته‌اند و در پاسخ به پرسش از روش شناخت «موازین متعارف» اعلام نموده که سیره عقلا از طریق معاشرت و زندگی با مردم قابل کشف است. آیت الله صافی گلپایگانی اعلام کرده آنچه در مورد سیره عقلا به ما هم عقلا است جلی و آشکار است و در میان ملل و اقوام و در طول عصرها متداول و رایج است و نیاز به استقرا و نظرسنجی از آحاد جامعه نمی‌باشد (امین فرد، ۱۳۹۹: ۲۱)

عرصه ی وجود بنای عقلا را میتوان در آن دانست که اولاً در این زمینه که مالیت اعتباری جفت ارزشها عقلایی است زیرا از اشیاء با ویژگی هایی انتزاع می شود که نوعا و اکثرا انسان بدان تمایل پیدا می کند و حاضر می شود در عوض ان ها چیزی بذل کند ثانيا با توجه به رجوع به موازین متعارف در میابیم که عقلای جامعه نه تنها از این معاملات نهی نمی کنند بلکه ممکن است برای پیوستن به آن ترغیب هم کنند زیرا بازار فارکس به عنوان بزرگ ترین بازار مالی دنیا فعالیت دارد

کشور دریافت شده و در عوض، معادل آن ارزش خارجی به آنها تحویل داده می‌شود.

اگر بخواهیم به این مبادلات ارزی از منظر قاعده "نهی سبیل" نگاه کنیم، اشکال اصلی را باید به وجود صرافی‌ها گرفت و این یعنی در شرایط کنونی، حذف صرافی‌ها باعث می‌شود تا امکان هرگونه ارتباط مالی بین‌المللی از بین برود که با واقعیت‌های اقتصادی امروز هم‌خوانی ندارد. ذکر این نکته لازم است که اعمال قاعده نهی سبیل را باید در مواردی جاری و ساری دانست که حکومت اسلامی در وضع قوانین باشد بگونه ای که در آن مقام، ظلم تسریع نگردد و آن قوانین بالذات موجبات برتری غیر مسلم بر مسلمان را موثر نسازند. پس درمیابیم که در مقام قوانین، تمام افراد در جایگاه برابر قراردارند و قوانین وسازکارهای تبعیض امیز خاصا نسبت به جوامع اسلامی وجود ندارد.

۳-۴ سواپ و حساب اسلامی

در صورتی که پوزیشنی بیش از ۲۴ ساعت باز بماند، مستلزم پرداخت هزینه ویژه است. این کارمزدها نوعی نرخ بهره است و بنابراین برای تاجران مسلمانی که از دین پیروی می‌کنند، مشکل ساز خواهد بود؛ چراکه تراکنش‌هایی که شامل انباشت سود می‌شود را دین ممنوع کرده است.

برای حل این مشکل، برخی از بروکرها یک حساب ویژه به نام "حساب اسلامی" ارائه می‌دهند. این نوع حساب مشمول هیچ کارمزد یا سود خاصی نمی‌شود و به این ترتیب با اصول مالی شریعت مطابقت دارد. قانون شریعت حکم می‌کند که وام‌دهنده در ریسک وام‌گیرنده سهیم باشد. در حساب‌های

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.
از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.
نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

کتاب

-قرآن کریم

- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۰۸ق) لسان العرب، بیروت، دار احیاء التراث العربی
- امیری قائم مقامی، عبدالمجید (۱۳۷۸) حقوق تعهدات، جلد ۲، نشر میزان
- انصاری، مرتضی (۱۴۱۵ق) المکاسبه المحرمه و البیع و الخیارات، کنگره بزرگداشت شیخ انصاری
- بجنوردی، سیدمحمد (۱۳۷۲) القواعد الفقهیه، تهران، نشر بنیاد
- پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (۱۳۹۰) پول در اقتصاد اسلامی، تهران، انتشارات سمت
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۵) مبسوط در ترمینولوژی، تهران، انتشارات گنج دانش
- دلیلی، سعید (۱۳۸۷) آشنایی با بازار فارکس، تهران، ناشر سعید عرب
- طباطبایی یزدی، محمدکاظم (۱۴۱۴ق) العروه الوثقی، جلد ۲، قم، ناشر مکتبته الدواری
- عاملی، محمد بن مکی (۱۳۹۸) القوائد و فوائد، قم، انتشارات مجمع ذخائر اسلامی
- فاضل لنگرانی، محمد (۱۳۷۵) جامع المسائل، قم، انتشارات مهر، چاپ دوم

که در میان ملل و اقوام مختلف پذیرفته شده می‌باشد. همچنین طبق امارها، تعداد افراد و کاربرهای ایرانی در بازارهای جهانی به عدد ۱۲ میلیون نفر می‌رسد (<https://donya-e-eqtasad.com>) که خود نشان از پذیرش عرف و عقلای جامعه در این امر دارد. پس لعب و لهوی خواندن این بازارها سخن و استدلال دقیقی نمی‌تواند باشد. اسلام معامله‌هایی که به غرر، ضرر یا ربا می‌انجامند یا معاملات صوری را نمی‌پذیرد. این رد تنها ناشی از تعبد نیست، بلکه هدف آن برقراری عدالت و حفاظت از قراردادها است. از این رو، افرادی که در بازار فارکس فعالیت می‌کنند باید آگاه باشند که خود اصل معامله در این بازار مشکلی ندارد. در دنیای امروز، معاملات فارکس دارای مزایای فراوانی هستند که توجه بسیاری از سرمایه‌گذاران را جلب می‌کنند. با این حال، این بازار با چالش‌های خاص خود از جمله الزامات و مقدماتی همراه است که باید به آنها توجه کرد. همچنین، برای موفقیت در معاملات و کاهش ریسک‌های ممکن، نیاز به مهارت‌های بالایی وجود دارد. در بررسی‌های فقهی، مشخص شد که فعالیت در این بازار شامل معاملات ربوی، قمار، اکل مال به باطل، یا فروش غرری و دیگر موارد ممنوع نیست. همچنین طبق قوانین اسلامی مسلمانان نمی‌توانند سود با بهره کسب کنند و حساب سوپ باعث می‌شود تا کاربران مسلمان از دریافت ربا در معاملات خود معاف شوند، به همین دلیل یک سری از بروکرها، حساب‌هایی برای مسلمانان باز کردن به نام حساب اسلامی که در آن معاملات بدون بهره صورت می‌گیرد.

- مامقانی، محمدحسن (۱۳۱۶ق) غایه الامال فی شرح کتاب المکاسب، مجمع الذخایر اسلامیة

- مسجدسرای، حمید (۱۴۰۱) ترجمه و شرح نموداری شرح لمعه، جلد ۴، ناشر حقوق اسلامی

- معلمی، سید مهدی (۱۳۹۷) معاملات فارکس، تهران، انتشارات کانون اندیشه جوان

- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۰) تفسیر نمونه، جلد سوم، تهران، دارالکتب اسلامیة

- موسوی خمینی، سید روح الله (۱۴۲۴ق) توضیح المسائل، چاپ هشتم ایران: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم

مقالات

- امین فرد، محمد (۱۳۹۹) بررسی روش شناختی چگونگی کشف سیره عقلا، مجله پژوهش های عالی فقه و اصول

- برارپور، ابراهیم (۱۳۹۷) تبیین ماهیت و چیستی بازار فارکس و بایسته های آن در فقه و حقوق ایران، فصلنامه حقوق خصوصی عدالت

- بهادری، مهدی (۱۴۰۱) بررسی بازار فارکس و کارکردهای آن با رویکرد فقهی خردنگر و کلان نگر، فصلنامه تحقیقات مالی اسلامی

- پاک مرام، عسگر (۱۳۹۰) مقایسه بازار فارکس با بازار سهام، مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست های اقتصادی شماره های ۹ و ۱۰،

- خاتمی سبزواری، سیدمرتضی (۱۴۰۲) بررسی فقهی معاملات فارکس، فصلنامه علمی پژوهشی فقه

- صفا، احمد رضا (۱۴۰۰) بررسی فقهی و حقوقی فعالیت باینری آپشن، فصلنامه علمی اقتصاد اسلامی، شماره ۸۲

- خورسندیان، محمدعلی (۱۳۹۵) مبانی قاعده نفی اختلال نظام در فقه اسلامی و حقوق موضوعه، مجله فقه و مبانی حقوق

- نوری، سمیه (۱۳۹۸) تحلیل فقهی بازار بین المللی فارکس با تکیه بر ممنوعیت آن در قوانین ایران، دو فصلنامه حقوق اسلامی

- یوسفی، احمد علی (۱۳۸۶) بررسی فقهی خرید و فروش پول اعتباری، فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۱۲

RC Smith, I Walter, G DeLong (۲۰۱۲) Global Banking, Third Edition, publisher Oxford university Press